

Цитування:

Костиря І. О., Шевченко М. І., Янченко Н. М. Місце культурної політики у суспільно-політичних процесах європейського союзу. *Культура і сучасність* : альманах. 2021. № 2. С. 10–14.

Kostyrya I., Shevchenko M., Yanchenko N. (2021). The place of cultural policy in the social and political processes of the European Union. *Kultura i suchasnist* : almanakh, 2, 10–14 [in Ukrainian].

Костиря Інна Олександрівна,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2654-8472>

Шевченко Марина Іванівна,
кандидат культурології, доцент Київського національного університету культури і мистецтв

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0960-513X>

Янченко Наталія Миколаївна,
асистент кафедри міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6729-2421>

МІСЦЕ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Мета роботи полягає у дослідженні специфіки, місця та ролі культурної політики як на рівні Європейського союзу, так і його країн-членів. **Методологія дослідження** ґрунтуються на комплексному використанні загальнонаукових та спеціально-прикладних методів, а саме: аналіз та синтез, історико-культурологічний аналіз, аналогія та порівняння. **Наукова новизна** полягає у проведенні аналізу правових основ, що визначають спрямованість та механізм реалізації культурної політики в межах ЄС. Вивчено досвід окремих європейських країн щодо здійснення ними культурної політики, з'ясовано їх сильні та слабкі сторони. **Висновки.** На основі проведеного аналізу визначено передумови, які сприятимуть зміцненню стратегічної ролі культурної політики в економічному, політичному та суспільному розвитку України. В Україні існують всі необхідні умови для розвитку культурної сфери, реалізації ефективної культурної політики, але разом з тим відсутність розуміння значення та ролі, яку культура може відіграти в зростанні доброту громадян, чи також врегулювання політичних конфліктів, гальмує ці процеси.

Ключові слова: культурна політика, суспільно-політичні процеси, євроінтеграція, право, інституції, мультикультуралізм, субсидіарність.

Kostyrya Inna, Doctor of Political Sciences, Professor, Head of the Department of International Relations, Kyiv National University of Culture and Arts; Shevchenko Marina, Candidate of Cultural Studies, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts; Yanchenko Natalia, Assistant of the Department of International Relations, Kyiv National University of Culture and Arts

The place of cultural policy in the social and political processes of the European Union

The purpose of the article is to study the specifics, place, and role of cultural policy both at the level of the European Union and its member states. **The research methodology** is based on the integrated use of general scientific and special-applied methods, namely: analysis and synthesis, historical and cultural analysis, analogy, and comparison. **The scientific novelty** lies in the analysis of the legal framework that determines the direction and mechanism of cultural policy implementation within the EU. The article studies some European countries' experience in the implementation of their cultural policy, clarifies their strengths and weaknesses. **Conclusions.** On the basis of the conducted analysis, there are defined preconditions that will promote strengthening of the cultural policy's strategic role in the economic, political, and social development of Ukraine. Ukraine has all the necessary conditions for the development of the cultural sphere and the implementation of effective cultural policy, but at the same time the lack of understanding of the importance and role that culture can play in increasing the kindness of citizens, or resolving political conflicts, slows down these processes.

Key words: cultural policy, social and political processes, European integration, law, institutions, multiculturalism, subsidiarity.

Актуальність теми наукового дослідження. Історія створення Європейського союзу, його витoki починалися зовсім не з об'єднання навколо певних культурних цінностей чи спільної культурної спадщини.

Натомість вже процес його подальшого розширення та утвердження як суб'єкта міжнародних відносин, впливового актора на міжнародній арені нерозривно пов'язаний саме з культурною складовою. Незважаючи на те,

що дійсно європейську спільноту заселяють представники різноманітних націй зі своїми відмінними та особливими культурними, релігійними, мовними ознаками, все-таки офіційне гасло Європейського союзу «Єдність в різноманітності» засвідчує наскільки ось ця розмаїтість відіграє роль фактору внутрішньої інтеграції та сприяє гармонійному співжиттю більш ніж 500 мільйонів жителів.

Досягнення такого завдання неабияк пов'язано з належними підходами, обраними для здійснення культурної політики. В країнах Європейського союзу культурна політика розглядається як необхідний чинник, наприклад, який сприяє розвитку і економічній, і соціальній, і політичній сфері. Культура не відноситься до другорядних сфер, а становить пріоритет в урядових програмах. Натомість в Україні, як фінансування, так і значущість культурної політики радше не відносяться до пріоритетних на державному рівні. Відповідно це формує актуальну і нагальну проблему, вирішення якої потребує не тільки політичної волі, але й стратегічного бачення напрямів розвитку культурної політики, розроблення яких лежить також і в науковій площині. Більше того, прагнення України інтегруватися з європейською спільнотою визначають передусім необхідність формування уявлення про функціонування та здійснення культурної політики як на рівні структур Європейського союзу, так і самих країн-членів. Такі передумови обумовлюють мету цього наукового дослідження, яка полягає у тому, щоб з'ясувати правову та інституційну базу реалізації культурної політики в Європейському союзі, але й також її стратегічні напрями розвитку.

Ступінь вивчення наукової проблеми. Культурна політика як на рівні структур Європейського союзу, так і на рівні його країн-членів є об'єктом дослідження багатьох українських вчених. Зважаючи на те, що об'єкт дослідження є досить масштабним, науковці у своїх працях торкаються окремих проблем чи аспектів названої тематики. Так, Т. Ковальчук вивчає роль культури та значення культурної політики для процесів європейської інтеграції; С. Пахлова звертає увагу на особливості публічного управління культурною політикою у різних європейських країнах; З. Мазурик звертається більше до німецького досвіду у сфері культурної політики; В. Мельник порушує проблематику впливу різних чинників глобалізації на процес формування культурної політики. У сусідній з нами Польщі, наприклад, проблематика культурної політики в Європейському союзі висвітлена значно ширше, а такі науковці як А. Вонсовська-Павлик, Г. Вавровська, А. Весоловська,

К. Ковальський, Б. Герат-Беронь вивчають її окремі аспекти на прикладі різних європейських країн, так і окремих географічних регіонів Європи.

Виклад основного матеріалу. Унікальність Європейського союзу полягає в тому, що кожна країна-член делегувала на понад національний рівень частину свого суверенітету, аби ефективно та спільно реалізувати завдання, які передували створенню цієї спільноти. З другої сторони, кожна країна-член зберегла за собою широкі та необмежені компетенції щодо ведення внутрішньої політики. Відповідно ці дві передумови окреслюють і стан справ, а також реалізацію культурної політики як в рамках всього Європейського союзу, так і в окремих країнах.

Перш ніж перейдемо до розгляду конкретних ситуацій, видається за доцільне в'яснити значення важливості культури, культурної політики для європейської спільноти, але й також для європейської інтеграції. На нашу думку, досить вдалим поясненням охопив її роль З. Мазурик. Розділимо його міркування на кілька ключових тез: 1) «культура з її творчим потенціалом має політичний пріоритет», 2) «підтримується як політичним, так і економічним сектором суспільства», 3) «все це відображається в культурній політиці як скоординованому комплексі правових, політичних й економічних чинників», 4) «культурна політика охоплює всі сфери суспільного життя, а не тільки "галузь" культури, і знаходить своє відображення від Основного Закону держави до перспективних планів розвитку кожного населеного пункту» [1]. Такі тези з точністю розкривають значення культурної політики для країн Європейського союзу. Дійсно, дозволимо погодитися з вищими міркуваннями, що культура насправді вже стала вирішальним чинником навіть у вирішенні політичних справ. Можливо саме така її роль сприяє зростанню зацікавленості як зі сторони влади, так і суспільства у її збереженні, відтворенні, але й також поширенні.

У цьому контексті є слухними міркування С. Терпищого про сутність взаємодії глобального і локального: «Зіткнення буденної людини з явищами культури, економіки чи політики, які торкаються її безпосередньо та водночас виходять за межі кордонів національної держави стає все більш повторюваним фактом. Сучасне поняття суспільства досить давно набуло планетарного значення і за обсягом майже злилося з поняттям людства. В таких умовах стираються ті етнічно-культурні цінності, що раніше визначали спосіб

буття окремого соціуму. Європейська цивілізація, колискою якої стала колись антична Греція, відтепер розчиняється в потоці глобального обміну та емігрантів, залишаючись колишнім "старим світом" лише номінально. Деструкція аксіологічних основ суспільства – явище набагато спонтанніше, аніж побутова нових підвалин співіснування різних за складом свідомості та расовими ознаками людей. Більше того, сучасна історія, двигуном якої з часів індустріальної революції стала економіка, розвивається геометрично швидше, ніж 3000 років тому, коли почали формуватися цінності та поняття етнічно-державного співіснування індивідів. Людство існує в умовах глобального співіснування сформованого базису глобальної індивідуальної свідомості, який дав би змогу сприйняти "Чужого" як "Іншого"» [8, 23].

Дійсно, в Європейському союзі для цього створено всі необхідні передумови, як правові, так і інституційні. Хоча, до такого стану ЄС дійшов не відразу, оскільки як засвідчує аналіз правової бази у цій сфері, що коли створювалася європейська спільнота, в основі об'єднання країн була економічна інтеграція. Але вже тоді, у ст. 36 Римського договору зазначалося, що «запроваджуються обмеження по відношенню до національного майна, яке має історичну, мистецьку або археологічну цінність». Більшдетальний аналіз правових основ культурної політики в межах ЄС здійснює українська дослідниця С. Пахлова. Вона зазначає, що саме у Маастрихтському договорі про створення Європейського союзу, було закладено, що ЄС сприяє розвитку національних культур країн-членів, при цьому виділяється особливим чином спільна культурна спадщина. Важливо додати, що саме в Маастрихтському договорі вперше було окреслено роль європейської спільноти у здійсненні культурної політики [2, 344-345].

На сьогодні така правова норма прописана в Договорі про функціонування Європейського союзу, зокрема в ст. 167. Отож, з огляду на важливість цього питання, видається за доцільне дослівно процитувати згадану статтю: «ЄС сприяє розвитку культур країн-членів, шанує їх національну та регіональну різноманітність, одночасно підкреслюючи значення спільної культурної спадщини. Діяльність ЄС спрямована на заохочення до співпраці між країнами-членами, а також, якщо це необхідно, підтримки та доповнення їх діяльності в таких галузях: поглиблення знань та розповсюдження

культури і історії європейських народів; збереження та охорона культурної спадщини, яка має європейське значення; неторгівельний обмін культури, художньої та літературної творчості, включно з аудіовізуальним сектором» [3].

Правові основи, принципи публічного управління культурною політикою відображають та врегульовують реальність, яка склалася в рамках ЄС. Полягає вона у тому, що ЄС є надзвичайно мультикультурним простором, про що вже було вище сказано. Відповідно принципи, які формують культурну політику наближені до цієї реальності та визначають право кожної країни-члена вести власну національну культурну політику. Адже культура відноситься до тих сфер, де втручання якраз різного роду державних органів, а тим більше, коли ще йдеться про наднаціональні органи, то така діяльність буде позбавлена будь-якого сенсу.

Власне тому кожна європейська країна має власну модель культурної політики, але разом з тим культурна політика на рівні ЄС здійснюється за принципом субсидіарності. За таким принципом європейська спільнота не втручається в національні культурні політики, але водночас, наприклад, підтримує та сприяє збереженню й охороні культурної спадщини, яка має європейське значення. Тим більше, згаданий спосіб організації культурної політики неабияк впливає на збереження національної, регіональної культурної ідентичності. Зазначимо, що саме питання європейської культурної ідентичності включене до порядку денного багатьох науковців, фахівців та звичайних громадян, яке надалі не отримало своєї відповіді.

Інституційна складова культурної політики на рівні ЄС представлена наступними органами. Передусім йдеться про Генеральну дирекцію з питань освіти та культури Європейської комісії, яка є виконавчим органом ЄС та підтримує впровадження різних проектів, що стосуються культури (зокрема «Креативна Європа») та освіти (наприклад, Еразмус+). Окрім того, йдеться також і про чисельні представництва Європейської комісії в країнах, які не належать до Європейського союзу. Повертаючись, до згаданої вище ст. 167, то у ній також йшлося про розвиток активної співпраці у сфері культури як ЄС в цілому, так і країн-членів з так званими «третьми країнами» та відповідними міжнародними організаціями. Окрім зазначених вище інституцій, певними компетенціями у сфері культури наділена й Рада Європейського союзу. Окрім цього, існує посада Європейського комісара з питань освіти,

культури, багатомовності та молоді. Такий розподіл інституцій дозволяє зробити висновок про те, що культурна політика ЄС має два вектори – внутрішній та зовнішній.

Таким чином, на нашу думку, правові основи закріплені у законодавстві європейської спільноти, визначають ключовий принцип здійснення культурної політики – збереження існуючої культурної різноманітності ЄС, разом з відсутністю прагнень до створення одноманітного середовища. Наведемо тут ще міркування Т. Ковальчук щодо принципів здійснення культурної політики в ЄС. Передусім вона відзначає, що не порушувалося взагалі питання про створення загальноєвропейського органу, який займався б регулюванням культурної сфери. Але водночас, відмічаються певні кроки щодо моніторингу за тим, яким чином здійснюється культурна політика і найважливіше, що вже «сформовані наукові й інформаційні центри європейської культури, які створюють умови для координації національних європейських культурних політик». При цьому автор відмічає тенденції щодо посилення «культурного регіоналізму», хоча одночасно спостерігається прагнення певних столиць набути статусу «столиці загальноєвропейської культури», що викликає ряд дискусій та критики [4].

Як і яким чином зберігається така культурна багатоманітність залежить і від культурної політики, яка здійснюється на рівні країн-членів. Польська дослідниця Агата Вонсовська-Павлик описує кілька моделей культурної політики, які є свого роду зразковими та впроваджуються окремими країнами-членами ЄС. Перша модель – французька. Міністерство культури у Франції здійснює формування основних цілей та напрямів культурної політики в державі. Міністерство культури здійснює сильну протекцію, патронат над культурною сферою, розуміючи, що ні економічний, ні соціальний розвиток не здатний відбуватися без культурної складової. Принципом, за яким здійснюється управління культурною сферою в регіонах є деконцентрація, у всіх департаментах створюються Регіональні дирекції з питань культури – своєрідні представництва міністерства на місцях. До завдань, які покладаються на такі дирекції, належить реалізація урядових проектів у сфері культурі, які входять в рамки регіональних стратегій розвитку [5, 109–110].

Друга модель – німецька. Ключову роль у розподілі компетенцій між різними інституціями у сфері культури відіграє федеральна система. Відповідно уряди земель наділені широкою компетенцією здійснення культурної політики. Тоді як Уповноважений

федерального уряду з питань культури та медіа відповідає на національному рівні за такі сфери як «медійну політику, закордонну культурну політику, фінансування інституцій та проектів, які мають над регіональне значення». Досить важливим моментом, який потребує врахування, що незважаючи на високий рівень децентралізації культурної політики, все-таки платформа для співпраці між регіонами – Постійна конференція міністрів культури земель ФРН [5, 110]. Третя модель – британська. Ключовим принципом, який закладено в основу управління та фінансування культурної політики, є так звана засада «продовженого плеча». Суть її полягає в тому, що кошти передаються посередницьким інституціям, які далі незалежно визначають та розподіляють їх. До таких інституцій відносяться, наприклад, Мистецька рада Англії, Мистецька рада Уельсу, Мистецька рада Північної Ірландії. На рівні уряду головні напрями здійснення культурної політики окреслює Департамент культури, медіа та спорту [5, 111]. Видається досить важким завданням визначення сильних та слабких сторін у таких способах реалізації культурної політики. Адже, як можна зауважити, кожна із них пристосована до історичних умов розвитку держави, теперішньої системи державних органів та державної влади та в міру відповідає на культурні потреби суспільства. Тут також потрібно взяти до уваги і той фактор, що розширення чи звуження культурного сектору впливає на рівень зайнятості населення. Адже інфраструктура культурного сектору зазвичай є досить розгалуженою, що тягне за собою створення нових робочих місць, або їх скорочення. «Виникає феномен накладання реальної ситуації глобального співіснування на тлі локальних ціннісних традицій. Це призводить до формування нових проблем людства, економічних, етнічних та расових протиріч, які перебувають у "замороженому" стані. Людське мислення не настільки пластичне, як може здатися на перший погляд. Зміна колективної свідомості – це процес, що займає цілі покоління і не піддається суто педагогічним та пропагандистським механізмам впливу. Цінність формується як результат традицій, які можливі лише на основі єдиного культурного середовища. Виходячи з цього, стає актуальним науковий аналіз взаємодії локального та глобального в структурі сучасного уніфікованого суспільства... Локальне, що надає явищу конкретне місце, в той же час формує умови розвитку будь-якого процесу. Економічний статок країни, демографічна ситуація та навіть релігійно-культурні трансформації ще кілька століть були наслідками місцевих

особливостей регіону. Доказом є низка теорій географічного детермінізму, що виникали у Новий Час під впливом механіцизму Ньютона. Зокрема, автор концепції трьох гілок влади Монтеस्क'є висловлював думку про безпосередню залежність соціально-економічних подій від їх природно-географічного місця» [8, 24].

Висновки. Підсумовуючи вище викладене, можемо зробити висновок про наступне. Аналіз моделей реалізації культурної політики в країнах Європейського союзу засвідчив, що той чи інший обраний підхід залежить передусім від політичної системи, рівня централізації та децентралізації державної влади, місця культурного сектору взагалі у суспільному житті. Загалом культура відіграла та продовжує відігравати роль важливого фактору європейської інтеграції, вона і надалі залишається так званою *softpower*, яку досить часто використовують у дипломатії, аби досягнути поставлених завдань. В Україні, на нашу думку, існують всі необхідні умови для розвитку культурної сфери, реалізації ефективної культурної політики, але разом з тим відсутність розуміння значення та ролі, яку культура може відіграти в зростанні доброту громадян, чи також врегулювання політичних конфліктів, гальмує ці процеси. Більше того, для України, євроінтеграційний вектор якої залишається на даному етапі суспільно-політичного розвитку ключовим, актуальність вирішення проблем культурного сектору, яких є вдосталь, має стати стратегічним завданням не тільки урядових структур, але й самого суспільства.

Література

1. Востряков Л. Культурная политика: основные концепции и модели. URL: <https://www.culture29.ru/upload/medialibrary/0bf/0bfb4cb9753cded37c6339eae422bbc7.pdf> (дата звернення: 07.12.2020).
2. Гасанова Н. Теоретические основы культурной политики. *Вестник Московского государственного университета культуры и искусств*. 2015. № 5 (67). С. 71-79.
3. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN> (дата звернення: 07.12.2020).
4. Драгичевич-Шешич М., Стойкович Б. *Культура: менеджмент, анимация, маркетинг*. Новосибирск : Тигра, 2000. 232 с.
5. Ковальчук Т. Роль і місце культурної політики Європейського Союзу у процесі європейського будівництва. *Віче*. 2008. № 1. URL: <http://www.viche.info/journal/772/> (дата звернення: 05.12.2020).
6. Мазурик З. Культурна політика в епоху глобалізації (контекст німецького досвіду). *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 2000.

Число 19. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n19texts/mazuryk.htm> (дата звернення: 07.12.2021).

7. Пахлова С. Є. Специфіка публічного управління у сфері культури: український та європейський досвід. *Теорія та практика державного управління*. 2010. Вип. 4. С. 343–350.

8. Терепищій С. О. Роль глобального та локального у структурі процесу глобалізації. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2014. № 3. С. 22–27.

9. Terepyschyi S., Khomenko G. The concept of "knowledge society" in the context of information era. *Studia Warmińskie*. 2016. № 53. С. 77–84.

10. Wąsowska-Pawlik A. *Polityka kulturalna Polski 1989-2012. Kultura a rozwój* / red. J. Hausner, A. Karwińska, J. Purchla. Warszawa : Narodowe Centrum Kultury. 2013. S. 107–125.

References

1. Vostriakov, L. Cultural Policy: Basic Concepts and Models. URL: <https://www.culture29.ru/upload/medialibrary/0bf/0bfb4cb9753cded37c6339eae422bbc7.pdf> [in Russian].

2. Gasanova, N. (2015). Theoretical foundations of cultural policy. *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo universiteta kultury i iskusstv*, 5 (67), 71-79 [in Russian].

3. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN> [in English].

4. Dragichevich-Sheshich, M. & Stoikovich, B. (2000). *Culture: management, animation, marketing*. Novosibirsk: Tigra [in Russian].

5. Kovalchuk, T. (2008). The role and place of cultural policy of the European Union in the process of European construction. *Viche*, 1. URL: <http://www.viche.info/journal/772/> [in Ukrainian].

6. Mazuryk, Z. (2000). Cultural policy in the era of globalization (the context of the German experience). *Nezaleznyy kulturolohichnyi chasopys «I»*, 19. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n19texts/mazuryk.htm> [in Ukrainian].

7. Pakhlova, S. Ye. (2010). Specifics of public administration in the field of culture: Ukrainian and European experience. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, 4, 343–350 [in Ukrainian].

8. Terepyschyi, S. O. (2014). The role of global and local in the structure of globalization. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv*, 3, 22–27 [in Ukrainian].

9. Terepyschyi, S. & Khomenko, G. (2016). The concept of "knowledge society" in the context of information era. *Studia Warmińskie*, 53, 77–84 [in English].

10. Wąsowska-Pawlik, A. (2013). *Polityka kulturalna Polski 1989-2012. Kultura a rozwój*, red. J. Hausner, A. Karwińska, J. Purchla. Warszawa: Narodowe Centrum Kultury, 107–125 [in Polish].

Стаття надійшла до редакції 16.06.2021

Отримано після доопрацювання 14.07.2021

Прийнято до друку 19.07.2021